

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Юлія Жмур,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри

галузевих юридичних дисциплін

Національного педагогічного

університету імені М. П. Драгоманова

УДК 343.137.5:341 (477)

Вік кримінальної відповідальності неповнолітніх за законодавством європейських країн

Правовий статус дитини регулюється різними міжнародними актами, а саме: Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Конвенція про права дитини (1989), Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (1975). Діти-це наше майбутнє, яке потрібно всіляко захищати. Це безцінний скарб.

Кримінальна відповідальність неповнолітніх – є однією з найактуальніших проблем кримінального права. Тому, що саме малолітні та неповнолітні – це той вік, коли ще можна виправити дитину, поставити її на правильний шлях, але з іншого боку – можна і «зламати» життя такій дитині, «перекреслити» їй долю і майбутнє, через її ж власні помилки. Тому дана тема потребує неабиякого дослідження.

Звернення до європейського законодавства надасть нам можливість порівняти вік кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні з кримінальною відповідальністю неповнолітніх в інших сусідніх європейських країнах. Також порівняльне право допоможе нам удосконалити вітчизняне законодавство, краще зрозуміти його і використати позитивні напрацювання. На нашу думку, таке дослідження і порівняння актуальне в контексті євроінтеграції України в Європу.

Європа та й інші країни світу стали набагато ближчим до нас, тому ми не можемо «закритися» і не виходити за межі українського законодавства. Нам потрібно аналізувати і вивчати зарубіжне законодавство навіть для того, аби вивчити своє. «Вивчення зарубіжного права відкриває перед юристом нові горизонти, дозволяє йому краще пізнати право своєї країни, оскільки специфічні риси цього права особливо чітко

виявляються у порівнянні з іншими системами» [1, с. 138]

До дітей варто відноситися, як до найціннішого. Народжуючись і зростаючи, діти, як повноправні члени нашого суспільства, повинні засвоювати найважливіші моральні норми, такі як :не вбий, не вкради, не ображай Проте, на жаль, не всі діти здатні їх засвоїти, що часто призводить до протистоянь між неповнолітніми злочинцями та суспільством.

На сьогодні проблема злочинності неповнолітніх та малолітніх постійно привертає особливу увагу вчених, юристів, правоохоронців та практиків. Це пов'язано з тим, що неповнолітні та малолітні завжди визнавалися злочинцями певної категорії, проте в наш час неповнолітні та малолітні – це й одна з найбільш кримінально уражених верств населення в умовах соціальних перетворень та в умовах гібридної війни.

Незважаючи на всі заходи, які вживає держава та громадські інститути, реальне становище дітей погіршується під впливом багатьох факторів.

Раніше неповнолітні вчиняли в основному дрібні крадіжки, хуліганські дії, а тепер неповнолітні беруть участь у злочинах у складі злочинних організацій, згвалтуваннях, грабежах, у розповсюдженні наркотиків та в незаконному користуванні зброєю і боєприпасами тощо.

Варто зазначити, що порушення неповнолітніми кримінально-правових норм, свідчать не тільки про недоліки у їх вихованні, а й також у несправності механізму включення неповнолітніх у життєдіяльність суспільства, а також про певні прогалини у роботі правоохоронних органів.

Вчені-юристи-кримінологи виділяють багато причин, які призводять до злочинності серед неповнолітніх, а саме: сім'я, школа, вулиця, друзі тощо. Інколи діти вчиняють злочин, щоб показати свою самостійність, незалежність, принци-

повість, проте досить часто злочини можуть вчинятися через банальний голод (коли дитина краде якісь продукти), тому в цих випадках потрібно досить обережно призначати покарання таким «злочинцям». І, звичайно, не зайвим буде звертатися за досвідом до європейського законодавства з метою вивчення правомірності покарань неповнолітніх .

Проблемами кримінальної відповідальності неповнолітніх займалися і продовжують займатися такі вчені: О. М. Бандурка, В. К. Гришук, Т. А. Денисова, М. Д. Шаргородський, М. І. Хавронюк, Н. С. Юзікова та інші вчені – юристи.

Метою статті – є проаналізувати Кримінальне законодавство деяких європейських країн в частині забезпечення кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

Кримінальне законодавство окремих європейських держав, в залежності від сформованих правових традицій і особливостей історичного розвитку, по-різному вирішує питання про відповідальність неповнолітніх. Особлива увага при визначенні необхідного кримінально-правового впливу на неповнолітнього в законодавстві європейських країн приділяється встановленню вікових меж, в рамках яких, по-перше, можливе призначення покарання; по-друге, введення кримінально-правових обмежень при призначенні покарання до даної категорії осіб. Вік, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, варіюється від 7 років за КК Швейцарії [2, с. 136] до 17 років за КК Польщі [3, с. 9]. Так, в Англії вікова межа встановлена аж до 21 року.

У Франції сучасний підхід до злочинності неповнолітніх та виправлення їх девіантної поведінки становить підзаконний акт Ордонанс, прийнятий 2 лютого 1945 р. «Про правопорушення неповнолітніми». Саме у ньому встановлена кримінальна відповідальність до малолітніх злочинців у залежності від вікової групи неповнолітніх. Перша група -

13 років (до яких застосовуються такі міри покарання, як заходи допомоги, захисту, нагляду та виховання. (ст. 122-8 Ордонансу). Проте до таких осіб може бути і застосовано кримінальне покарання. Та найчастіше вирок суду є м'яким і гуманним. Суд приймає рішення про передачу неповнолітнього батькам, опікунам або особам, що їх замінюють; також може бути прийняте рішення про передачу такого злочинця на перевиховання трудовому колективі, школі, спеціальному закладові для неповнолітніх, також може бути встановлено обмеження дозвілля. Режим обмеження дозвілля застосовується до осіб, у яких досить специфічна, неприйнятна до суспільства поведінка. Такий режим забезпечується спеціальними особами, які перебувають на роботі на державній службі і мають перевиховати такого правопорушника (ст. 25 Ордонанса). Проте, якщо батьки чи опікуни якимось чином перешкоджають уповноваженим на те особам наглядати за такими дітьми і дають можливість цим дітям порушувати режим і далі, то уповноважений має право повідомити про це в суд у справах неповнолітніх. За таких умов суддя може призначити штраф особам, які здійснюють нагляд за такими дітьми, або взагалі наказати замінити таких опікунів.

Наступна категорія неповнолітніх злочинців, які передбачені в Ордонанс – це особи від 13 до 16 років. До таких осіб можливе також призначене особливе покарання, проте у деяких випадках може бути призначене і засудження до позбавлення волі, якщо цього вимагають обставини справи. При призначенні кримінального покарання діють спеціальні обмеження: не можна позбавляти таку особу цивільних та сімейних прав, обмежувати перебування на французькій території, не може призначатися обмеження волі на строк більше двадцяти років ув'язнення, не може призначатися штраф більше ніж 50 тисяч євро. (ст. 20–2–20–5

Ордонанса). Поряд із основним покаранням може застосовуватися і додаткове: ізоляція дитини від батьків і передача такої дитини особі, яка зможе опікуватися цією дитиною; відправлення такої дитини до інтернату або на психіатричне лікування. Проте таким особам має виповнитися 13 років і до їхнього повноліття. А ув'язнення не має перебільшувати половину строку, передбаченого КК за даний злочин (ст. 16, 17 Ордонанса).

Наступна група – це особи 16-18 років. До даної категорії осіб також застосовуються заходи безпеки або виховні заходи. Проте такі підлітки уже несуть кримінальну відповідальність і відбувають ув'язнення, але з меншим строком. Варто зазначити, що Ордонанс має на своїй меті як покарання, так і застосування засобів безпеки, як то виправлення і ресоціалізацію неповнолітніх.

Виховні заходи неповнолітнім призначаються судом, вони включають в себе: вказівки щодо призначення місця проживання, вказівки щодо регламентації особистого життя, прогулянки, дозвілля, вказівка знайти ту чи іншу роботу. Якщо підлітка оточують «погані» друзі, або він проживає в неблагополучній сім'ї, чи в сім'ї, яка не може правильно виховувати підлітка, суд може змусити відправити такого неповнолітнього правопорушника у виховну установу або у так звану терапевтичну групу опіки, де здійснюється навчання неповнолітнього різними техніками поведінки. [4, с. 24 - 35]

У Швейцарії, не зважаючи на те, що де-юре кримінальна відповідальність за КК настає з 7-річного віку, у самому Законі чітко вказано про неможливість застосування загального покарання до осіб від 7 до 18 років. У розділі IV законодавчо спеціально закріплений перелік покарань і заходів виховного впливу, які застосовуються виключно до «дітей» (7 - 15 років) і «підліткам» (15 - 18 років), а також 18-25 років. Так, до осіб у віці від 7 до 15 років

можуть бути застосовані такі заходи: переміщення в правильну сім'ю або у виховний заклад, особливий нагляд, дисциплінарні покарання (догана, обов'язок виконати певні роботи, шкільний арешт від 1 до 6 неповних робочих днів). До осіб віком від 15 до 18 років застосовується арешт до 14 днів, штраф, ув'язнення на термін від 1 дня до одного року [5, с. 19-20]. На неповнолітнього злочинця, в залежності від його соціального статусу і стану здоров'я, здійснюється особливий нагляд як міра впливу відповідно до ст. 85 КК Швейцарії зазначає: «Якщо стан дитини вимагає особливого нагляду, а сама дитина душевно хвора, недомкувата, сліпа, має значні порушення слуху або мови, встановлений діагноз « епілепсія », дитина має значні порушення в психічному або духовному розвитку або відстає в ньому . Виховні заходи відповідно до ст. 84 КК Швейцарії застосовуються, якщо дитина «є важковиховуваною, бездоглядною або для неї існує значна загроза».

Стаття 95 КК Швейцарії вказує, що вирок суду виконується в призначеному для підлітка приміщенні, підліток займається, і на нього чиниться виховний вплив. Ст. 93 передбачає «особливі установи для додаткового виховання»

Варто зазначити, що Кримінальний кодекс Німеччини (ФРН) взагалі не містить норм про кримінальну відповідальність неповнолітніх. В цій країні існує спеціальний Закон «Про здійснення правосуддя у справах неповнолітніх» від 4 серпня 1953 року (в ред. Від 11 грудня 1974), в так званому молодіжному кодексі. Цей Закон передбачає настання кримінальної відповідальності з 14- річного віку. За законодавством Німеччини вік неповнолітніх поділяється на дві категорії: 14-18 років та 18-21 рік –до яких застосовується більш м'якше покарання ніж до осіб, яким виповнився 21 рік. Даний Закон передбачає три види санкцій за порушення кримінального

закону. До них відносяться примусові заходи виховного впливу, виправні заходи і покарання.

Примусові заходи виховного впливу поділяються на вказівки про перевиховання, що передбачають приписи і заборони, що стосуються проведення часу неповнолітнього, а також використання сприяння у вихованні, яке виражається в зобов'язанні погоджувати заходи по вирішенню соціальних сторін життя підлітка. До виправних заходів належать попередження, зобов'язання вчинення певних дій та арешт. При цьому виправні заходи виховного впливу можуть поєднуватися з виправними заходами. Покарання являє собою позбавлення волі неповнолітнього і застосовується в тих випадках, коли з урахуванням схильності неповнолітнього до вчинення злочинів і тяжкості його провини у вчиненні злочину є підстави вважати, що застосування по відношенню до нього примусових заходів виховного впливу і виправних заходів виявиться недостатнім для забезпечення цілей кримінального покарання. Також покарання, як вид кари за даним Законом до неповнолітніх застосовується лише за певних умов: тяжкість злочину, рецидив злочину (вчинення умисного злочину повторно), вчинення вперше, але умисного злочину. Позбавлення волі неповнолітнього можливе лише на строк від 6 місяців до 5 років, лише у певних випадках до 10 років. [6]. Кримінальне покарання у вигляді штрафу до неповнолітнього може бути застосовано лише у разі, якщо він має самостійний заробіток або інше постійне джерело доходу.

Закон передбачає і виховні заходи для неповнолітніх. До них відносяться три види арешту: арешт у вільний від роботи або навчання час, короткостроковий і тривалий арешт. Арешт у вільний від роботи або навчання час призначається на час дозвілля. Термін даного арешту становить від одного до чотирьох тижнів. Короткостроковий арешт засто-

совується замість арешту у вільний час, якщо останній може зашкодити роботі чи навчанню підлітка. Термін такого арешту не може перевищувати шести діб. Тривалий арешт призначається на строк від одного до чотирьох тижнів. [7]. Цікавим видається покарання й у інших європейських скандинавських країнах.

Так, Кримінальний кодекс Норвегії містить всього дві норми, що стосуються особливостей кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх. У параграфі 55 сказано, що тюремне ув'язнення не може застосовуватися щодо кримінально караних діянь, здійснених у віці до повних 18 років, термін покарання того ж виду може бути скорочений нижче мінімального, встановленого за таке діяння, і при наявності умов застосована більш м'яка форма покарання. Параграф 61 зазначає, що положення про більш суворе покарання у випадках повторних діянь застосовується тільки по відношенню до особи, якій виповнилося 18 років на час вчинення першого діяння [8].

Вік неповнолітніх в Данії визначається в межах від 15 до 18 років. Згідно ч. 2 § 84 КК Данії, покарання зменшується, якщо на час вчинення злочину винний не досяг віку 18 років, і повне покарання в разі його застосування може бути розцінено як зайве. Покарання щодо таких осіб не може перевищувати 8 років тюремного ув'язнення [9].

За КК Італії –неповнолітні- це особи від 14 до 18 років. В італійському кримінальному законодавстві передбачено, що особа, якій не виповнилося 14 років, не може бути притягнена до кримінальної відпові-

дальності, проте до неї можуть застосовуватися засоби виховного впливу: направлення її до спеціального закладу для виправлення та ресоціалізації неповнолітніх, призначення встановлення над дитиною спеціального нагляду з боку батьків чи опікунів, або спеціально уповноваженої людини. До осіб, яким виповнилось 14 років може бути застосоване кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі, але на строк не більше 5 років, також додаткове покарання не застосовується. [10].

За Кримінальним кодексом Іспанії, особи, яким не виповнилося 18 років, не можуть нести кримінальну відповідальність. Неповнолітні несуть кримінальну відповідальність за спеціальним Законом –Кодексом про кримінальну відповідальність неповнолітніх. [11].

Отже, здійснивши дослідження європейського кримінального законодавства, можемо зробити певні висновки:

1. Неповнолітній -це обставина, що пом'якшує покарання.
2. Мета – не покарати неповнолітнього правопорушника, а виправити, поставити на правильний шлях (ресоціалізація).
3. Всі неповнолітні, а інколи й особи до 25 років –є привілейованою категорією злочинців, до яких застосовується мінімальне кримінальне покарання.
4. В усіх країнах існують уповноважені суди або інші органи, які призначають покарання неповнолітнім, або здійснюють нагляд за виконанням таких покарань.
5. До неповнолітніх таке покарання, як позбавлення волі, практично не застосовується, а довічне позбавлення волі, не застосовується ніколи.

Список використаних джерел

1. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права/ М. Ансель//Очерки сравнительного права (Сборник). - М. : Прогресс – 1981.
2. Уголовный кодекс Швейцарии / [научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А В Серебренниковой]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 350 с.
3. Уголовный кодекс Республики Польша / [науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашов, д-р юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова ; вступ. статья канд. юрид.

наук, доц. А. И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э. А. Саркисовой] ; перевод с польского Д. А. Барилевич – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

4. *Артеменко Н. В.* Особенности ответственности и наказания несовершеннолетних в уголовном праве Франции // Ученые записки ДЮИ. Ростов-на-Дону; Изд-во ДЮИ, 2002. Т. 19.

5. *Уголовный кодекс Швейцарии* / [научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А В Серебренниковой]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 350 с

6. *Особенности* назначения наказания несовершеннолетним в некоторых странах Западной Европы. Статьи по предмету Уголовное право. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.justicemaker.ru/view-article.php?id=21&art=5829>

7. *Особенности* назначения наказания несовершеннолетним в некоторых странах Западной Европы. Статьи по предмету Уголовное право. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.justicemaker.ru/view-article.php?id=21&art=5829>

8. *Уголовный кодекс Норвегии.*- СПб.: Юридический центр 2015

9. *Уголовный кодекс Дании* / науч. ред. С. С. Беляев. СПб., 2015. 230 с.

10. *Уголовный кодекс Италии.*.- СПб.: Юридический центр 2002. 378с.

11. *Уголовный кодекс Испании.*/ под ред. до-ра юр наук., профессора Н. Ф. Кузнецовой, и до-ра юр. наук, профессора Ф. М. Решетникова. – М. Зерцало, 1998. – 218 с.

Жмур Ю. М. Вік кримінальної відповідальності неповнолітніх за законодавством європейських країн

У статті розглянута та досліджена кримінальна відповідальність неповнолітніх осіб за КК деяких європейських країн.

Ключові слова: неповнолітні особи, кримінальна відповідальність неповнолітніх, засоби впливу та ресоціалізації на неповнолітніх, покарання неповнолітніх.

Жмур Ю. М. Возраст уголовной ответственности несовершеннолетних по законодательству европейских стран

В статье рассмотрена и исследована уголовная ответственность несовершеннолетних по УК некоторых европейских стран.

Ключевые слова: несовершеннолетние лица, уголовная ответственность несовершеннолетних, средства влияния и ресоциализации на несовершеннолетних, наказание несовершеннолетних.

Zhmur Y. Age of juvenile criminal responsibility under the legislation of european countries

The article considers and investigates the criminal responsibility of minors for the Criminal Code of some European countries.

Key words: minors, criminal liability of minors, means of influence and re-socialization on juveniles, punishment of minors.

tion.